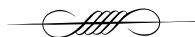

MIKLÓS PÉTER

Gróf Apponyi Albert halála és temetése

„...kivételes tehetsége és tudása, amelyet több mint két emberöltőn át önzetlen áldozatkészséggel és lelkes odaadással állított hazája szolgálatába, dicsőséget szerzett a magyar nemzetnek az egész világ előtt.”¹ – Horthy Miklós, Magyarország kormányzója

„Nagyapponyi Apponyi Albert gróf, odavarázsolta a genfi égboltra a kettős keresztet és a hármas halmot: a magyar igazságot. A genfi tó vidékén visszahangzik a Te hangod, igazságot követelve e nemzet számára, s mi optimista lélekkel, mint Te, reménykedünk, hogy utolsó szavad meghallgattatik.”² – Gömbös Gyula miniszterelnök

Gróf nagyapponyi Apponyi Albert 1846. május 29-én született Bécsben. Aulikus – királyhű, a Habsburg dinasztiát támogató – arisztokrata családból származott. Édesapja Apponyi György gróf, édesanyja Sztáray Júlia grófnő volt. Középiskolai tanulmányait a jezsuita rend kalksburgi intézetében végezte, majd bécsi és pesti egyetemen tanult állam- és jogtudományt. 1868 és 1870 között tanulmányutat tett Nyugat-Európában.

Apponyi Albert 1872-től 1875-ig a Deák-párt képviselője, majd a konzervatív ellenzék tagja volt. 1878-tól az Egyesült Ellenzék, 1892-től a Nemzeti Párt meghatározó politikusa, majd vezére lett. 1881-től haláláig a jászberényi országgyűlési választókerületet képviselte a magyar parlamentben. Az 1880-as évek végén feladva ókonzervatív nézeteit és a kiegyezésben (1867) megfogalmazott nemzeti jogok érvényre juttatását vette programjába, s követelte a hadsereg magyar vezényleti nyelvét, támogatta az agráriusok gazdasági követeléseit és a védővámok bevezetését.³

Az 1890-es években egyik elindítója volt az állam és egyház szétválasztását hozó egyház-politikai harcoknak, a kötelező állami anyakönyvezést (azaz a kizárólagos jogi érvényű polgári házasságkötést) azonban már nem fogadta el. 1898–99-ben neki és politikai mozgalmának meghatározó szerepe volt a báró Bánffy Dezső vezette kormány megbuktatásában. Apponyi ezután pártjával együtt belépett a Szabadelvű Pártba, s 1901-től két évig a képviselőház elnöke volt. 1903-ban a katonai kérdésben tartott, házszabály-ellenes „zsebkendő-szavazás” után kilépett a kormánypártból, s újjászervezte a Nemzeti Pártot.

1904-ben Apponyi Albert híveivel a Függetlenségi és 48-as Párthoz csatlakozott. A szabadelvű kormánypárt 1905. évi választási veresége után pedig az alkotmányos nemzeti ellenállás mellé állt, s bírálta báró Fejérváry Géza törvénytelenül kinevezett „darabontkormányt”. 1906. április 8. és 1910. január 17. között Wekerle Sándor – az első polgári származású magyar miniszterelnök – koalíciós kormányában vallás- és közoktatásügyi miniszterként ingyenes elemi iskolai oktatást vezetett be és fölemelte a tanítók fizetését.

1907-ben a nemzetiségi iskolákban tanuló nem magyar anyanyelvű gyerekeknek a ma-

gyar nyelv alapszintű ismeretének négy év alatti elsajátítását írta elő (lex Apponyi). 1909-ben a Függetlenségi és 48-as Párt kettészakadásakor a Kossuth Ferenc vezette konzervatívabb szárnyhoz csatlakozott, majd Kossuth Ferenc 1914-ben bekövetkezett halála után az újraegyesült párt elnöke lett. Az első világháború elején nemzeti összefogásra szólított föl, 1916-tól azonban már támadta gróf Tisza Istvánt és kormányát. Követelte az általános választójog bevezetését. 1917. június 15-től 1918. május 8-ig ismét vallás- és közoktatásügyi miniszter volt.⁴ 1918 októberében visszavonult, 1919-ben a Tanácsköztársaság idején a csehszlovákok által megszállt eberhardi birtokán élt.

1919 végén Huszár Károly miniszterelnök Apponyi Albertet nevezte ki a magyar küldöttség vezetőjévé a trianoni béketárgyalásokon. Három nyelven elmondott, még ellenfelei által is kiemelkedő szónoki teljesítményként értékelt 1920. január 16-i beszédében történeti és jogi érvekkel, s a bolsevizmus elleni harcra hivatkozva próbálta meg a történelmi Magyarország integritását megvédeni a békekonferencián. 1920. február 15-én ő vette át Neuilly-ben a békediktátumot, majd az egész küldöttség lemondott, s a szerződést Benárd Ágoston miniszter és Drasche-Lázár Alfréd követ írta alá.

1920-tól Apponyi a nemzetgyűlésben a párton kívüli legitimista ellenzék egyik vezetője lett, de gróf Bethlen István miniszterelnök fokozatosan marginalizálta, majd háttérbe szorította a népszerű, királypárti politikust, aki ezután inkább külpolitikával foglalkozott. 1922-ben a nemzetgyűlés korelnöke volt,⁵ 1923-tól Magyarország fődelegátusa lett a Népszövetségben, revíziót és népszavazást követelt a vegyes lakosságú területeken.

Apponyi 1898-tól a Magyar Tudományos Akadémia tagja, 1908-tól igazgatósági tagja, 1893-tól a Kisfaludy Társaság tagja, 1920-tól a Szent István Akadémia elnöke volt. 1921-ben az aranygyapjas rend lovagja lett.⁶ Apponyi Albert 1933. február 7-én hunyt el Genfben.⁷

A család a következő gyászjelentést adta ki:⁸

„Nagyapponyi gróf Apponyi Albertné, született Mendorff-Pouilly-Dietrichstein Klotild grófnő a maga és gyermekei: gróf Apponyi György, Mária és Júlia, gróf Pálffy Ferencné, unokái: gróf Apponyi Albert és Éva, menyje: gróf Apponyi Györgyné született Odescalchi Margit hercegnő, veje: erdődi gróf Pálffy Ferenc nevében fájdalomtól megtört szívvel tudatja, hogy szeretett férje, apjuk, nagyapjuk és apósuk,

NAGYAPPONYI GRÓF APPONYI ALBERT

cs. és kir. valóságos belső titkos tanácsos, az Aranygyapjas-rend lovagja, a Lipót-rend nagykeresztjének tulajdonosa, nyugalmazott m. kir. miniszter, Jászberény város országgyűlési képviselője, Magyarország fődelegátusa a leszerelési értekezleten stb.

1933. február hó 7-én rövid szenvedés és a halotti szentségek ájtatos felvétele után életének 87., boldog házasságának 36. évében Genfben csendesen elhunyt.

Drága halottunk földi maradványait folyó hó 10-én pénteken délelőtt 10 órakor a genfi Szent József-plébániatemplomban leendő beszentelés után hazaszállítjuk, és magyar földben helyezzük örök nyugalomra.

Az engesztelő szentmiseáldozat Genfben és Budapesten fog az Egek Urának bemutatni.

Genf, 1933. február hó 7-én

Requiescat in pace!”

KÉPES PESTI HIRLAP

LV. ÉVFOLYAM, 29. SZÁM.

1933 FEBRUÁR 14, KEDD

APPONYI ALBERT RAVATALA AZ ORSZÁGHÁZ KUPOLACSARNOKÁBAN

Apponyi halálakor a magyar kormány fődelegátusaként dolgozott a genfi székhelyű Népszövetségben.⁹ Mint a magyar politikai élet doyenje nagy tiszteletnek és megbecsülésnek örvendett a kormánypártiak és az ellenzékiek körében egyaránt. Apponyi politikusi és diplomáciai fölkészültségét elismerte Horthy Miklós is, annak ellenére, hogy köztük több ponton volt elvi különbség. Ezek közül a legfontosabb, hogy Apponyi Albert végig legitimista politikai alapállásra helyezkedett, azaz a magyar királyság trónja törvényes birtokosának az utolsó magyar uralkodót, IV. Károlyt, majd halála után fiát, Ottó főherceget tartotta.

Horthy és Apponyi kapcsolatára az is rányomta bélyegét, hogy 1920-tól Apponyi következetesen ellenzéki magatartást képviselt, s gyakran élesen bírálta a bethleni konszolidáció politikai rendszerét. Itt kell megemlítenünk, hogy 1920. márciusában a kormányzóválasztáskor Horthy ellenében Apponyi Albert hét szavazatot kapott, noha Apponyi előzőleg többször kifejtette, hogy ő maga is Horthyt tartja alkalmasnak az államfői pozíció – hangsúlyozottan ideiglenes – elfoglalására.¹⁰

Horthy Miklós Apponyi Albertnéhez a következő részvéttáviratot intézte.

„Mély fájdalommal töltött el az a hír, hogy férje Önagyméltóságát a Mindenható páratlan kötelességérzettel teljesített ragyogó, fáradhatatlan működése közben elszólította. A megboldogult kivételes tehetsége és tudása, amelyet több mint két emberöltőn át önzetlen áldozatkészséggel és lelkes odaadással állított hazája szolgálatába, dicsőséget szerzett a magyar nemzetnek az egész világ előtt. Átérezve azt a pótolhatatlan veszteséget, amely távozásával mindannyiunkat ért, a mélyen sújtott magyar nemzet nevében is legbensőbb részvétemet fejezem ki. Horthy”¹¹

Nemcsak Horthy fejezte ki részvétét az özvegy grófnénak, hanem IV. Károly özvegye, Zita királyné és a legitimisták – köztük Apponyi – által „Ottó királynak” tartott Habsburg Ottó is. „Mély fájdalommal gyászolok Önnel, gyermekeivel és az egész magyar hazával. Szívem mélyéből imádkozom a nemes elhunytért, aki királyainak hűséges zászlósa, nekem pedig kitartó tanácsadóm volt a számkivetésben. Zita”¹²

Mind Zita, az utolsó ausztriai császárné és magyar királyné, mind pedig Habsburg Ottó főherceg tudta, hogy Apponyi Albert személyében a legnagyobb formátumú magyarországi politikai támogatójukat veszítették el. A legitimisták politikai csoportja egyre zsugorodott az 1930-as évekre, s előbb-utóbb mind nekik, mind a Habsburg család Magyarországon és emigrációban élő tagjainak be kellett látniuk, hogy a magyar trón Habsburggal való ismételt betöltésére nincs reális esély. A legitimisták fő politikai bázisát az egész Horthy-korszakban a felsőházban 1927-től szerepet és teret kapó konzervatív arisztokrácia és katolikus főpapság képezte. Habsburg Ottó 1933 elején – legalábbis részvéttávirata szerint – „pótolhatatlan atyai barátját” gyászolta Apponyiban.

„Mélyen megrendülten állok a nagy magyar hazafi ravatalánál. Az egész magyar nemzettel együtt fájdalom annak halálát, aki szerencsében, balsorsban, megaláztatásban egy félszázadon túl hazájának szentelte erejének javát. Gyászolom azt, aki a legszerencsétlenebb időkben volt a jogfolytonosság zászlóvivője. Nagy szomorúságomban imádkozom ifjúságom pótolhatatlan atyai barátjáért. Ottó”¹³

A magyar kormány nevében Gömbös Gyula miniszterelnök küldött részvéttáviratot gróf Apponyi Albert özvegyéhez. Gömbös részvétnyilvánításában Apponyinak a magyar diplomácia szolgálatában népszövetségi fődelegátusként kifejtett tevékenységét ismerte el. Az ellenzéki és királypárti Apponyi Albert és a fajvédő, majd kormánypárti Gömbös Gyula között többször alakult ki vita a parlamentben, azt azonban Gömbös is elismerte, hogy a gróf

milyen fáradhatatlanul és páratlan lelkesedéssel küzdött Genfben a Népszövetség illetékes fórumai előtt a „magyar igazság védelmében”, azaz a trianoni békediktátum revíziójáért és a történelmi Magyarország területi egységének helyreállításáért.

„A legmélyebb fájdalommal vette a magyar nemzet a lesújtó gyász hírt, hogy gróf Apponyi Albert, hazánk hű fia, Magyarország érdekeinek szolgálatában Genfben elhunyt. Az egész ország népe mélységes kegyelettel veszi körül a nagy magyar államférfi kihűlt tetemét.

Mérhetetlen gyászában, a megpróbáltatás e nehéz perceiben engedje meg Nagyméltóságú Grófné, hogy a magam valamint a magyar királyi kormány nevében a Grófné és családja minden tagja előtt őszintén érzett igaz részvétemnek adjak kifejezést. Szolgáljon vigaszul a gyászba borult családnak az a tudat, hogy az egész nemzet örök időnkig kegyelettel fogja megőrizni a haza nagy fiának halhatatlan emlékét és minden magyar imádsága fogja kísérni az ország fővárosában utolsó útjára, örök nyugalóhelyére azt a férfit, aki nemes életét végső lehetőségig a magyarság és a haza érdekeinek, a magyar igazság védelmének és a legnemesebb emberi eszmények szolgálatának szentelte... Gömbös Gyula miniszterelnök”¹⁴

A magyar törvényhozás nevében báró Wlassics Gyula, a felsőház elnöke küldött táviratot az özvegynek. Wlassics nem véletlenül nevezte Apponyit a magyar parlament – amelynek 1927-től ismét két kamarája (a képviselőház és a felsőház) működött – „büszkeségének”, a gróf ugyanis 1872 és 1933 között – azaz hatvanegy évig – volt tagja a magyar törvényhozásnak. 1881-től ötvenkét esztendőn keresztül Jászberény város képviselőjeként.

„Mélységesen megrendített parlamentáris életünk büszkeségének, az egészen kivételes tehetségű nagy szónoknak, a legkiválóbb egyéni tulajdonságokkal rendelkező világhírű államférfiúnak, a magyar igazság lánglelkű apostolának elhunytáról érkezett hír. A mérhetetlen veszteség feletti gyászban a felsőház és a magam legbensőségesebb együttérzését nyilvánítom. báró Wlassics Gyula”¹⁵

A katolicizmus nevében a magyar katolikus egyház első számú főpapa, Serédi Jusztinián bíboros, esztergomi érsek, Magyarország hercegrímása – aki a hírlapi tudósítások szerint esztergomi palotájában kapta a gyász hírt – küldött szűkszavú részvéttáviratot az özvegynek. „Legőszintébb részvétemet küldöm. Imádkozom az ő nagy lelkéért. Serédi bíbornok”¹⁶

A katolikus egyház feje, XI. Pius pápa (Achille Rati) bíboros államtitkárán, Eugenio Pacellin (a későbbi XII. Pius pápa) keresztül táviratot küldött Angelo Rotta budapesti apostoli nunciának, amelyben arra kérte az Apostoli Szentszéket a magyar fővárosban képviselő főpapot, hogy tolmácsolja részvétét Apponyi Albert gyászoló családjának. „A Szent Atya mélyen megrendülve Apponyi gróf halálának híréből, az elhunyt lelkének örök üdvösségeért imádkozik és arra kéri Nagyméltóságodat, hogy részvétét és áldását az elhunyt családjával közölje. Pacelli bíboros”¹⁷

A katolikus egyház és Apponyi kapcsolata közismerten jó volt.¹⁸ Egyrészt a katolikus püspöki kar aulikus alapbeállítottsága miatt, másrészt mert Apponyi Albert neveltetésénél fogva – családi tradíció nyomán, illetve a jezsuita iskolában eltöltött évek miatt – kötődött a katolicizmus szervezetéhez és valláserkölcsei tanrendszeréhez. Mészáros János az esztergomi főegyházmegye budapesti érseki helynöke a következőket nyilatkozta az egyik hírlapnak.

„Jó harcot harcolt és eltételezett neki az igazság koronája. A katolikus hitben való életnek volt ő nemcsak erre, de az egész világra messze látó fátyla. Hogy a magyar nemzetnek mije volt, talán csak most fogjuk igazán megtudni, ha már nem lesz közöttünk. Hozzánk, papokhoz ő sokkal közelebb állott mint talán más fiához ennek a nemzetnek, mert hiszen

Baloldali kép: a diplomáciai testület óriási babérkoszoruját viszik Apponyi ravatalára.

Jobboldali kép: Samarjay Lajos, a MAV. elnöke (X) érkezik a vasutasok koszorújával. Hátterben a Szent Korona Szövetség küldöttsége.

Zárándoklás Apponyi ravatalához; jobboldali lépcsőn haladnak fel a látogatók, baloldalon jönnek le a távozók.

Ferenczy Tibor főkapitány (1) és bárceházi Bárczy István (2) tájékoztató megbeszélése a temetés rendjéről a parlament bejáratánál; körülöttük magasrangú rendőrök, jobbra Zsembery István, a Kat. Szövetség elnöke (3) és Koudela Géza egyetemi zeneigazgató (4).

Vasárnap és hétfőn beláthatatlan sorokban vonult a közönség Apponyi ravatalához.

szívvel lélekkel katolikus volt. Foglaljuk imáinkba az ő nagy emlékét és szentmiséinkben emlékezzünk meg róla, hiszen majd módját fogjuk találni, hogy ez a nemzet, a magyar főváros és elsősorban a katolikus egyház méltóképpen fejezze ki kegyeletét, tiszteletét, gyászát az ő elvesztése felett.”¹⁹

Csési Nagy Imre nyugalmazott altábornagy, az Országos Bethlen Gábor Szövetség ügyvezető elnöke a protestáns egyházak nevében fejtette ki nézeteit Apponyiról és – vallás és közoktatásügyi miniszterként is markánsan megfogalmazott és kifejtett – egyházpolitikájáról a Pesti Hírlap munkatársának. „Nekünk, magyar protestánsoknak is különösen fáj Apponyi Albert elvesztése, mert bár úgy ismertük őt, mint ízig-vérig katolikus férfit, mégis megvolt benne az az előrelátás, hogy a többi értékeket is a nagy célok szolgálatába állítsa. Amikor a kulturpolitika élén állott, messzehangzóan jelentette ki, hogy a magyar protestánsok működését nem gátolni, hanem elősegíteni kell.”²⁰

Gróf Zichy János, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt elnöke szervezete nevében írt Apponyi Albert özvegyének. Levelében elismerte, hogy a legitimista politikai erők vezérükként tekintettek Apponyira, aki szerinte a „szentistváni gondolat hivatott őrzője” volt. „Politikai pártok felett álló, de a keresztény világnézetet mindenek elébe helyező egyénisége törvényhozásunknak nagy évtizedeken keresztül dísze volt. A törvényes királyság helyreállításában és a jogfolytonosság küzdelmében pedig vezérünket tiszteltük Apponyi Albertben, akit IV. Károly király végakarata tett meg a szentistváni gondolat hivatott őrzőjévé hazánkban. Úgy érezzük, hogy halálával világnézeti táborunkat nagy és pótolhatatlan veszteség érte.”²¹

Az özvegynek, illetve Horthy Miklós magyar államfőnek címezve több európai vezető politikus is részvétáviratot küldött, így például Borisz bolgár király, Hindenburg német birodalmi elnök, Schulthess svájci szövetségi elnök, Miklas osztrák köztársasági elnök, Mussolini olasz miniszterelnök, Herriot volt francia miniszterelnök, Paul-Boncour francia külügyminiszter. Budapest nevében Huszár Aladár főpolgármester, a közigazgatási bíróság nevében Puky Endre, a testület elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia képviselőjében Berzeviczy Albert elnök, a Királyi Magyar Automobil Klub tagsága nevében pedig gróf Andrássy Sándor elnök fejezte ki együttérzését. Gömbös Gyula miniszterelnöknél, illetve gróf Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettesnél a budapesti német, francia, török, bolgár, jugoszláv, román, csehszlovák követ nyilváníttatta ki részvétét.²²

Apponyi politikusi kvalitásait nemcsak a magyar, de a nemzetközi politikai élet is elismerte és respektálta. Joseph Paul-Boncour francia külügyminiszter nyilatkozata szerint a diplomáciai tárgyalások alkalmával csak ritkán találkozott olyan „úri és előkelő” ellenféllel, mint Apponyi. „Akárhányszor álltunk szemben egymással, akár a lefegyverzés, akár a kisebbségek ügyéről volt szó, nála becsületesebb, úribb és előkelőbb ellenféllel ritkán találkoztam.”²³

Beelaerts van Blokland holland külügyminiszter nagytudású és kompromisszumkész külpolitikusként tartotta Apponyi Albertet, aki szerinte kivételesen elmélyült a kisebbségi kérdésben. „Olyan alaposan és olyan nagyvonalúan, mint gróf Apponyi kevesen mélyedtek bele a kisebbségi kérdésbe. Tudta jól, hogy nem minden vitás politikai kérdés számára lehet megoldást találni, de igazságos és okos eljárással nagyon sok politikai viszályt lehet enyhíteni. Halála valóban pótolhatatlan vesztesége nemcsak Magyarországnak és a magyar népszövetségi képviselőnek, hanem magának a Népszövetségnek is.”²⁴

Engelbert Dollfuss osztrák kancellár Gömbös Gyula miniszterelnökhöz intézett táviratában úgy fogalmazott, hogy Apponyi az „igaz hazafiság példaképe” és az „ékeesszólás

2

PESTI NAPLÓ

Vasárnap

APPONYI ÉLETE

GRÓF APPONYI ALBERT 75. SZÜLETÉSNAPJÁNAK ÜNNEPE
A nagy politikus a kormányzóval jön ki a Bazilikából, az ünnepi istentiszteletről

Apponyi Keszthelyen a Helikoni ünnepen 1926-ban Horthy Miklós kormányzóval és Festetics Tasziló herceggel beszélget

Apponyi családjával várbeli palotája teraszán

Apponyi és felesége a jászberényi gyerekek között 1920-ban

Apponyi és Andrássy képviselők társaságában a Dunaparton a képviselőházból való kivizetetésük után 1912-ben

(Jalfy Gyula felvétele)

Apponyi feleségével és fiával Ottó királyfi 18. születésnapján a Bazilika előtt

(Kallós Oszkár felvétele)

páratlan mestere volt, akinek halála pótolhatatlan vesztesége az egész magyar nemzetnek. „A pótolhatatlan veszteség alkalmából, amely a magyar nemzetet gróf Apponyi Albert öngyméltósága, az igaz hazafiság e ragyogó példaképe elhunytával sújtotta, arra kérem Nagyméltóságodat és a magyar kormányt, fogadja a magam és az osztrák szövetségi kormány nevében, legmélyebb átérzett részvétünk kifejezését. A legőszintebben gyászoljuk az európai államférfiak nesztorának, az ékesszólás páratlan mesterének elhunytát, aki kimagasló személyiségének bélyegét rányomta korunkra.”²⁵

1933. február 8-án a képviselőház rendkívüli ülést tartott az elhunyt Apponyi Albert emlékére. Almásy László, a képviselőház elnöke Kossuth Lajos és Deák Ferenc mellett történelmünk és modern kori politikai életünk egyik legnagyobb alakítójának tartotta Apponyit, aki szerinte a „trianoni szörnyű bukás után” a történelmi Magyarország „jogainak, területének, elveszett népességének visszaszerzésére” tett kísérleteket nagy lelkesedéssel és fiatalos lendülettel.

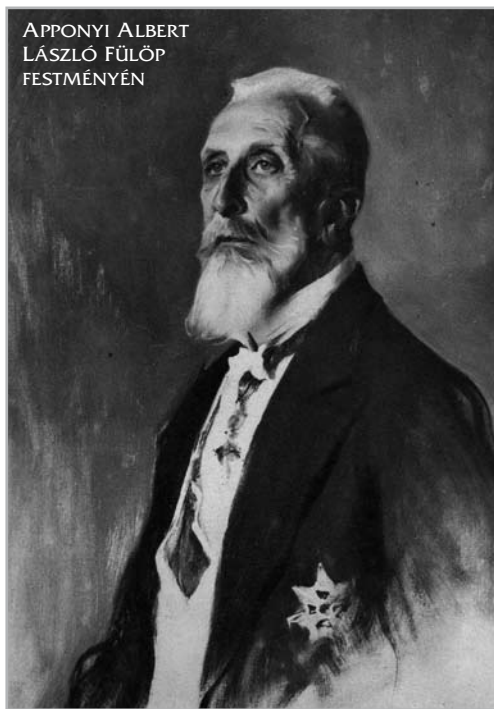
„Az öncélú független Magyarország gondolataért küzd hatvan esztendőn keresztül az örök ifjúság lelkes idealizmusával s az ideális öregség bölcsességével. A nemzeti szabadság hőse; nemcsak saját nemzete, hanem az egész emberiség szabadságáért harcol. Az örök emberi szolidaritás felkent keresztes vitéze, mindenütt ott van, ahol legyőzöttek egyenjogúságáért kell harcolni. [...] Az utóbbi száz esztendőben Kossuth lánglelke, Deák bölcsessége vezette, tartotta meg a nemzetet. A trianoni szörnyű bukás után pedig Apponyi Albert gróf vette át azt a nagy küldetést, hogy nemzetünket a történelem nagy országújtjára visszavezetve, ezeresztendőös elhivatottságának érvényt szerezzen. Történelmivé vált szerepének egész jelentőségét átérvezve Apponyi Albert gróf előrehaladott korának testi gyöngeségét legyőzve, csak lelkének izzó hazaszeretettől lobogó lángját követve szeretett hazánk és népünk sorsáért aggódva törhetetlen kitartással és munkabírással csak nemzetére gondolt, nemzete felszabadítására, megmentésére, jogainak, területének, elveszett népességének visszaszerzésére, honfoglaló, nemzetfenntartó őseink örökségének fenntartására.”²⁶

Gömbös Gyula miniszterelnök a kormány nevében beszélt, kifejtette, hogy véleménye szerint Apponyi Albert „hirdetve a magyar igazságot” halt hősi halált a nemzetközi politika küzdőterén. „Ha egy katona harctéren esik el, bajtársai azt jelentik róla, hogy meghalt a becsület mezején. Apponyi Albert gróf meghalt a nemzetért tett szolgálatának mezején. Nézetem szerint az ő odaadó példája, áldozatkészsége és nemes alakja állandóan ott fog lebegni a nemzetek szövetsége légkörében, hirdetve a magyar igazságot, amelyért harcolt s amelyért hősi halált halt.”²⁷

Gróf Zichy János, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt elnöke fölszólalásában példamutatónak nevezte Apponyi politikai tevékenységét, amelynek középpontjában a haza szeretete és a király iránti hűség állt. A katolikus egyházhoz ugyancsak erőteljesen kötődő pártelnök úgy vélte, a magyar politikai elit számára Apponyi szellemének követése a feladata, mert csak így juthat el a „magyar Feltámadáshoz”.

„Apponyi Albert politikai hitvallása a haza iránti határtalan szeretetére, a király iránti odaadó hűségére és a jogfolytonossághoz való szívós ragaszkodása volt építve. Ezért állt ő a detronizációról hozott törvény után a legitimisták élére, ezért lelkesítette, irányította, vezette őket, ezért dolgozott, áldozott, szenvedett mindhalálig. [...] Apponyi Albert gróf nem halt meg, mert nem halhat meg számunkra soha. Szelleme itt maradt velünk ebben a törvényhozási teremben is, hogy mindig merítsünk belőle magunknak, elsősorban mint törvényhozók, új erőt, lelkesedést, kitartást a munkára és önzetlen honszerelmet, kölcsönös

APPONYI ALBERT
LÁSZLÓ FÜLÖP
FESTMÉNYPÉN

megértést a megpróbáltatások nehéz idejére, amely előttünk áll. Mert meggyőződésem, t. Képviselőház, hogy csak az ő szellemét követve juthatunk el a magyar Feltámadáshoz!”²⁸

Az ellenzék nevében a Független Kisgazdapárt elnöke, Eckhardt Tibor szólalt föl. Az agrárpárt elnöke szerint Apponyi Albert nagysága abban állt, hogy a magyar politikai érdekeket összhangba próbálta állítani az európai nagypolitika érdekrendszerével, s ezzel a magyar külpolitikai igényeket és követeléseket az európai politikai diskurzus fontos elemévé tette.

„Apponyi Albert gróf halhatatlan érdeme nemcsak magyar, hanem európai szempontból is az, hogy a legigazságtalanabbul megcsonkított, megnyomorított és tönkretett földön a nemzeti követelmények hajthatatlan szolgálata mellett igaz, becsületes és őszinte európai politikát is tudott csinálni, összhangba hozva a magyar követeléseket az általános európai kívánságokkal és egy

konstruktív nemzetközi politika tengelyébe, hovatovább – reméljük – fókuszába tudta beállítani a magyar külpolitikai törekvéseket.”²⁹

1933. február 8-án délután öt és hat óra között szállították át Apponyi testét a genfi törvényszéki bonctani intézetből a Szent József templomba, ahol hármaskoporsóba helyezték. „A legbelső koporsó fenyőfából van, a középső koporsó ólom, a legkülső pedig gyönyörű munkájú mahagóni fából van.”³⁰ Lippay Imre, a Nemzeti Újság tudósítója kiemelte, hogy az elhunyt „mellén az Aranygyapjas-rend kicsinyített másolata tündöklök felénk. És a koporsót átöleli a címeres magyar zászló mindent átfogó szimbolikus melegsége.”³¹

Habsburg Ottó is megjelent a gróf ravatalánál. A svájci hatóságok eltekintettek a jogszabálytól, amely szerint Habsburg nem léphet be az ország területére, s néhány óra alatt beutazási engedélyt adtak „Ottó királynak”, aki a korabeli hírlapok tudósításai szerint nagy és belső tanácsadóját gyászolta Apponyiban.³²

1933. február 10-én délelőtt tíz órakor tartották a gyászszertartást a genfi Szent József templomban. A misét Besson, Genf, Lausanne és Freiburg püspöke – az egyik tudósítás szerint Petit helyettes freiburgi püspök Lachenal kanonok és Schöbel plébános segédletével³³ – mutatta be. A holttestet szállító vasúti kocsi délután két óra huszonhét perckor gördült ki a genfi állomásról. A bécsi pályaudvaron a magyar követség csöndes megemlékezéssel fogadta a diplomata gróf földi maradványait.³⁴

1933. február 11-én Wilhelm Miklas osztrák államfő Attnang-Puchheim állomásán megkoszorúzta Apponyi koporsóját és imádkozott érte. Délután fél négykor Bécs – Apponyi Albert szülővárosa – Westbahnhofján volt a szerelvény, rajta a gyászoló családdal. A kalksburgi jezsuita gimnázium és a bécsi Pazmaneum (ennek a két oktatási intézménynek diákja volt

Apponyi) növendékei mellett a bécsi magyar követség minden munkatársa – élükön Nelky Jenő követtel –, valamint Engelbert Dollffuss szövetségi kancellár és Peter külügyi főtitkár is tiszteletét tette az ideiglenes ravatalnál.³⁵

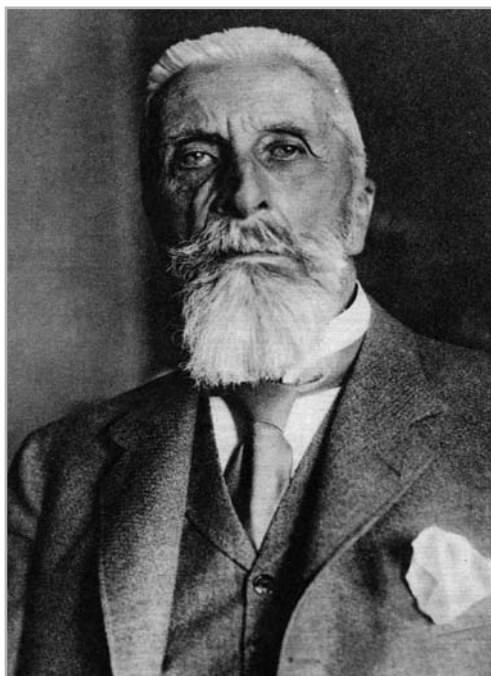
Hat óra huszonöt perckor érkezett meg a szerelvény a trianoni Magyarország nyugati határához, Hegyeshalomra. Itt Győr-Moson-Pozsony k. e. e. vármegye részéről Nagy Pál főispán és Skultéty Miklós alispán jelent meg. A katolikus egyházat Peér Leó csornai premontrei perjel, Ipoly Ágoston teológiai tanár és a magyaróvári piarista iskola tanulói – Mátray János igazgató vezetésével – képviselték. Az állomáson Szontagh Jenő felsőházi tag mondott beszédet.

Fél nyolckor már Győrött volt az Apponyi holttestét szállító vonat. Höfer Vilmos helyettes polgármester rövid gyászbeszéde alatt a vasútállomáson és a sínek mellett cserkészek álltak sorfalat. Komáromban Csukás István főjegyző emlékezett meg Apponyiról, Bicskén pedig Grieger Miklós országgyűlési képviselő szónokolt a nagy halott érdemeiről. Este kilenckor futott be keleti pályaudvarra a „hatalmas svájci termes vagon, SBB 18825. számú, amelynek leólmozott ajtaját nagy zöld fenyőgallyakból összeállított kereszt takarja.”³⁶ Itt Mészáros János érseki helynök két pap segédletével szentelte meg a koporsót. Huszár Aladár főpolgármester pedig beszédet mondott.

„Dicsőséges, győzelmes nemzetet könnyű méltósággal képviselni, de te akkor mutattál méltóságot és emelkedtl az emberi fenségesség régióiba, amidőn nemzetedet összetörni és megalázni akarták. Téged lehetetlen volt észre nem venni, mert úgy emelkedtl ki lelked fennkölt fenségével, mint a legmagasabb hegyek gránátmasszívája, amely az egek igazsága felé tör és nem érdekli az emberi szenvedélyek nyüzsgő kicsinyessége.”³⁷ A koporsót a Rákóczi úton, az Andrássy úton és az Alkotmány utcán keresztül autós menet vitte végig a fővároson a parlament kupolacsarnokáig. A ravatalt ez alkalommal is Mészáros János érseki helynök szentelte be. Utána tizenkét szociális nővér imádkozott és virrasztott a halott mellett, a parlamenti őrség tagjai pedig egész éjjel díszőrséget álltak a ravatalnál.

Több százezer – bizonyos sajtótudósítások szerint több mint félmillió – ember tette tiszteletét Apponyi Albert ravatalánál. 1933. február 12-én vasárnap a tevékeny legitimista politikát folytató gróf Mikes János szombathelyi püspök mondott rekviemet a Szent István bazilikában Apponyi lelki üdvéért. Február 13-án, hétfőn a józsefvárosi Krisztus király plébániatemplomban Vargyas Tivadar plébános, a sárvári plébániatemplomban Huszár Mihály apátplébános mutatott be szentmisét. Ugyancsak hétfőn a szombathelyi egyházmegye valamennyi templomában misét tartottak Apponyi Albertre emlékezve.³⁸

1933. február 13-án délelőtt a felsőház rendkívüli ülést tartott, amelyen Apponyi Albert

APPONYI ALBERT NYOLCVANÖT ÉVES KORÁBAN

emlékét jegyzőkönyvben örökítették meg. Wlassics Gyula báró, a felsőház elnöke beszédében kifejtette, hogy Apponyi nagy küldetése Magyarország érdekeinek a nemzetközi diplomácia színterén való képviselése volt.

„Mikor bekövetkezett a trianoni tragédia, magas korát meghazudtoló fiatalos erővel és tántoríthatatlan elszántsággal állott ki, hogy hazájáért harcolva lerántsa a leplet a bennünket sújtó szörnyű igazságtalanságról. Fényt vinni a magyar éjszakába, igazságunk győzelmébe vetett hitünk és reményünk élesztése által és kétségbeesett helyzetünk feltárásával áttörni a külföldi közvélemény jégkérget, ezt a kettős feladatot vállalta és végezte Apponyi Albert gróf. Itt kapcsolódott be a nemzetek szövetségének munkájába, ahol Magyarország érdekeinek sikeres képviselével örök halálra kötelezte a nemzetet.”³⁹ Glattfelder Gyula csanádi püspök a felsőház gyászülésén elhangzott felszólalásában elmondta, hogy szerinte Apponyi törekvései és szellemisége soha nem halkulhat el, mivel „örök igazságot hangoztatnak”. „Apponyi Albert gróf a sötétség ellen küzdött. Vannak ajkak, amelyek nem némulnak el soha, mert örök igazságot hangoztatnak és akit mi gyászolunk, annak ajka nem lesz néma soha. Milyen csodálatos szimbólum: itt nyugszik most az országház kupolacsarnokában a két Ház között, mintha mind a kettő felé kitárná fegyelmeztető kezét. Az egyik oldal felé, hogy legyen a történelmi élet hordozója, a másik oldal felé, hogy az élet igényeit nem pillanatnyi elgondolásokkal, hanem csak történelmi szellemmel lehet szolgálni.”⁴⁰

Apponyi temetése napján, 1933. február 14-én Hóman Bálint kultuszminiszter rendeletére valamennyi magyar oktatási intézményben tanítási szünet volt (és a temetést követő napon az egyik tanórán ünnepi megemlékezésben méltatták az elhunyt politikust).⁴¹ Dél előtt tíz órakor vette kezdetét a temetés a parlament kupolacsarnokában. A koporsót Serédi Jusztinián bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek szentelte be.

Gyászbeszédet Gömbös Gyula miniszterelnök mondott, amelyben megfogalmazta, hogy Apponyi a trianoni békediktátum (1920) után nem volt más, mint „vándora, apostola és fáklyavivője a magyar igazságnak” a nemzetközi diplomáciában. „Össze tudta egyeztetni a dinasztia és a nemzet érdekeit, őszinte szószólója voltál a magyar ügynek és ha kellett, síkraszálltál a nemzeti önállóságunkat célzó küzdelemünkben a nemzetért. Küzdöttél a nagy monarchiáért, de gondolatvilágod tengelyében mindig az öncélú magyar gondolat lebegett. Magyar voltál, remekbe foglalt magyar. Küzdöttél és szenvedtél ezért a nemzetért, bizonyára Te is odavarázsolta a magyar égboltra az álmok álmát, az erős Magyarországot és a világháború után velünk együtt Te sem érted ezt meg, vándora lettél tehát a magyar gondolatnak, vándora, apostola és fáklyavivője a magyar igazságnak.”⁴²

Az Apponyi Albert földi maradványait kísérő gyászmenet a Kossuth térről indulva a Rudolf rakparton és a Ferenc József téren keresztül haladva jutott el a Lánchídra, majd a budai oldalon a Clark Ádám téren, a Hunyadi János úton, a Dísz téren és a Tárnok utcán át érkezett meg a koronázó főtemplomhoz, amelynek kriptájában végső nyugalomra helyezték Apponyi Albertet. A temetési szertartást Mikes János gróf szombathelyi püspök végezte.

Herczeg Ferenc író, politikus, a Magyar Revíziós Liga elnöke Apponyi Albert halálakor írta az elhunyt politikusról. „Született vezér volt, vérbeli arisztokrata, talán korunk utolsó igazi mágna, de osztályának fogyatkozásai nélkül, olyan nemes veretű, hogy magához vonzotta és meghódította a demokráciát is. Egész életét a nemzetének áldozta. Végül felajánlotta utolsó értékét is: aggkorának nyugalomát. Mikor télvíz idején, nyolcvanhat éves korában, nagy útra kelt az ország szolgálatában: úgy ment a fáradalmak és veszedelmek elé, mint a katoná a tűzvonalba. Gyönyörű élete a kötelességtudásban telt el; a vége a hős halála volt.”⁴³

JEGYZETEK

- ¹ Nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója Apponyi Albertnéhez intézett részvéttáviratából. *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 4.
- ² Gömbös Gyula miniszterelnök az Országház kupolacsarnokában Apponyi Albert ravatalánál elmondott gyászbeszédéből. *Budapesti Hírlap*, 1933. február 15. 2.
- ³ Lásd bővebben AMBRÓZY ÁGOSTON: *Apponyi. Adalékok lélekrájzához és nemzetközi munkásságához*. Budapest, 1937; KEREKESHÁZY JÓZSEF: *Apponyi*. Budapest, 1943; KORNIS GYULA: *Apponyi világnézete*. Budapest, 1935.
- ⁴ FELKAI LÁSZLÓ: A kultuszminiszter: gróf Apponyi Albert. *Új Pedagógiai Szemle*, 1999. 7–8. sz. 199–206.
- ⁵ SZÉCSÉNYI ANDRÁS: Az idős Apponyi Albert. *Honismeret*, 2006. 3. sz. 40–44.
- ⁶ *Apponyi Albert fő művei: Apponyi Albert gróf beszédei*. 1–2. Bp., 1896.; APPONYI ALBERT: *Emlékirataim*. 1–2. köt. Bp., 1922–34.; APPONYI ALBERT: *Élmények és emlékek*. Bp., 1933.
- ⁷ SZÉCSÉNYI ANDRÁS: Apponyi Albert halála és temetése. *Hitel*, 2006. 1. sz. 93–102.
- ⁸ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 5.
- ⁹ ZEIDLER MIKLÓS: Apponyi Albert, a „nemzet ügyvédje”. *Európai Utas*, 2001. 1. sz. 56–59.
- ¹⁰ HORTHY MIKLÓS: *Emlékirataim*. Budapest, 1990. 140–142.
- ¹¹ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 4.
- ¹² *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 4.
- ¹³ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 4.
- ¹⁴ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 4.
- ¹⁵ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 4.
- ¹⁶ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 4.
- ¹⁷ *Nemzeti Újság*, 1933. február 10. 3.
- ¹⁸ FEKETE SÁNDOR: Gróf Apponyi Albert egyházpolitikai nézetei. *Egyháztörténeti Szemle*, 2006. 1. sz. 152–157.
- ¹⁹ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 6.
- ²⁰ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 6.
- ²¹ *Nemzeti Újság*, 1933. február 10. 3.
- ²² *Nemzeti Újság*, 1933. február 9. 2.
- ²³ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 5.
- ²⁴ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 5.
- ²⁵ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 5.
- ²⁶ *Budapesti Hírlap*, 1933. február 9. 1.
- ²⁷ *Budapesti Hírlap*, 1933. február 9. 1.
- ²⁸ *Budapesti Hírlap*, 1933. február 9. 1.
- ²⁹ *Budapesti Hírlap*, 1933. február 9. 1.
- ³⁰ *Nemzeti Újság*, 1933. február 9. 1.
- ³¹ *Nemzeti Újság*, 1933. február 9. 1.
- ³² *Nemzeti Újság*, 1933. február 10. 3.
- ³³ *Pesti Hírlap*, 1933. február 11. 5.
- ³⁴ *Pesti Hírlap*, 1933. február 11. 5.
- ³⁵ *Magyarság*, 1933. február 12. 3.
- ³⁶ *Magyarság*, 1933. február 12. 3.
- ³⁷ *Magyarság*, 1933. február 12. 3.
- ³⁸ *Magyarság*, 1933. február 14. 5.
- ³⁹ *Magyarság*, 1933. február 14. 5.
- ⁴⁰ *Magyarság*, 1933. február 14. 5.
- ⁴¹ *Nemzeti Újság*, 1933. február 10. 4.
- ⁴² *Budapesti Hírlap*, 1933. február 15. 3.
- ⁴³ *Pesti Hírlap*, 1933. február 8. 1.